



Analiza stopnia inwazyjności gatunków obcych w Polsce wraz ze wskazaniem gatunków istotnie zagrażających rodzimej florze i faunie oraz propozycją działań strategicznych w zakresie możliwości ich zwalczania

oraz

Analiza dróg niezamierzonego wprowadzania lub rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych wraz z opracowaniem planów działań dla dróg priorytetowych

KARTA INFORMACYJNA GATUNKU

1. Informacje podstawowe

- 1) nazwa polska: Ibis czczony
- 2) nazwa łacińska: *Threskiornis aethiopicus* (Latham, 1790)
- 3) nazwa angielska: Sacred ibis
- 4) synonimy nazw (o ile są używane, maksymalnie dwie najczęściej stosowane)
- a) synonimy nazwy polskiej: –
 - b) synonimy nazwy łacińskiej: *Tantalus aethiopicus*
 - c) synonimy nazwy angielskiej: African sacred ibis
- 5) rodzaj organizmu: ptaki
- 6) rodzina: Threskiornithidae
- 7) pochodzenie (region):
Afryka – na południe od Sahary i południowo-wschodni Irak – na pograniczu z Iranem i Kuwejtem
- 8) występowanie w Polsce (tak/nie): **TAK**
- Jeśli TAK to: w środowisku przyrodniczym w uprawie i hodowli

9) charakterystyka gatunku

Duży ptak, wielkością zbliżony do bąka *Botaurus stellaris* lub ślepowrona *Nycticorax nycticorax*, rozpiętość skrzydeł ok. 112–124 cm. Głowa i szyja czarne, nieopierzone. Nogi długie, czarne, podobnie jak długi, masywny, zagięty do dołu dziób. Większość upierzenia biała, jedynie czarne końce lotek i piór okrywających ogon. Brak wyraźnego dymorfizmu płciowego, samce są nieco większe od samic. Ibis czczony żywi się głównie bezkręgowcami, zjada także płazy, gady, ryby, małe ssaki, padlinę, nasiona oraz powszechnie korzysta z odpadków pochodzenia antropogenicznego. Gatunek może pokonywać nawet dziesiątki kilometrów w poszukiwaniu pokarmu. Żeruje i gromadzi się na noclegowiskach, często w dużych stadach. Gniazduje na drzewach, krzewach lub na ziemi, tworząc duże kolonie, często z innymi gatunkami (głównie czaplami, warzęczami i kormoranami). Gatunek monogamiczny, posiada wysoki potencjał rozrodczy. W okresie od marca/kwietnia do sierpnia składa 2-5 jaj, z których tylko 1-2 pisklęta opuszczają gniazdo po ok. 1,5 miesiącu, wyprowadza jeden lęg w roku. Ibis czczony dożywa 20 lat. Gatunek nomadyczny, wykazuje dużą mobilność i tempo rozprzestrzeniania się na nowe obszary.

10) siedliska, które zasiedla gatunek w regionie pochodzenia

W regionie pochodzenia ibis czczony zasiedla obszary podmokłe, zarówno na wybrzeżach morskich, jak i śródlądowe oraz wyspy w sąsiedztwie wybrzeży morskich. Występuje także w różnorodnych siedliskach otwartych, zarówno mokrych, jak i suchych. Wykorzystuje także obszary zurbanizowane, w tym sztuczne zbiorniki wodne, wysypiska śmieci, obszary upraw rolnych, parki i inne obszary zieleni miejskiej.

11) zastosowanie gospodarcze

Gatunek jest utrzymywany w wielu europejskich ogrodach zoologicznych, także w Polsce. Ponadto ibisy czczone występują w prywatnych kolekcjach i hodowlach zwierząt ozdobnych i egzotycznych, zarówno w Polsce, jak i w innych krajach Europy.

2. Inwazyjność

1) rok pierwszej obserwacji w Polsce (w środowisku przyrodniczym) (rok/nie stwierdzono): 1993

2) historia i sposób wprowadzenia do środowiska przyrodniczego w Polsce/Europie

Ibisy czczone od XIX w. były sprowadzane do Europy do ogrodów zoologicznych, prywatnych zwierzyńców i innych hodowli, jako egzotyczne ptaki ozdobne. Ucieczki z hodowli, początkowo sporadyczne, nasiliły się znacznie od lat 70. XX w., kiedy modne stało się utrzymywanie swobodnie latających ptaków. Obecnie dzikie, rozmnażające się populacje ibisów czczonych, zapoczątkowane przez uciekinierów z hodowli, występują lub do niedawna występowały we Francji, Włoszech i Holandii. Gatunek z dużym prawdopodobieństwem nie występuje w środowisku naturalnym krajów sąsiadujących z Polską. Znajduje się jednak w kolekcjach wielu ogrodów zoologicznych (3 w Polsce i kilkadziesiąt w krajach sąsiadujących), a także w innych prywatnych hodowlach. Ucieczki, głównie z ogrodów zoologicznych (szczególnie tych, gdzie ptaki te mogą swobodnie latać), są źródłem prawdopodobnie wszystkich europejskich wprowadzeń gatunku do środowiska przyrodniczego, także w Polsce. Znanych jest ok. 9 stwierdzeń gatunku w środowisku przyrodniczym Polski, wszystkie z okresu 1993-2010.

3) rozmnażanie w przyrodzie Polski

tak

nie

nie dotyczy

4) sposób rozmnażania się

–

5) drogi wprowadzania i rozprzestrzeniania się

- drogi wprowadzania zamierzonego: ucieczki z ogrodów zoologicznych i prywatnych hodowli;
- drogi wprowadzania niezamierzonego: nie są znane żadne drogi wprowadzania niezamierzonego;

- drogi rozprzestrzeniania naturalnego (po wcześniejszej introdukcji, bez udziału człowieka): naturalna dyspersja;
- drogi rozprzestrzeniania antropogenicznego (przy udziale człowieka): ucieczki z ogrodów zoologicznych i prywatnych hodowli

6) stopień rozprzestrzenienia

populacja(e) izolowana(e) – **kategoria 2**

Ibisy czczone były sporadycznie obserwowane na terenie Polski (ok. 8 znanych stwierdzeń w latach 1993-2010: w 1993 r. – 1 obserwacja; 2001 r. – 3 obserwacje; 2006 r. – 1 obserwacja; 2009 r. – co najmniej 8 obserwacji najprawdopodobniej tych samych 2 osobników, później jednego z nich; 2010 r. – 2 obserwacje). Obserwowano najczęściej pojedyncze osobniki, jedynie w 2009 r. obserwacje dotyczyły 2 osobników. Ibisy czczone były obserwowane na terenie województwa łódzkiego, w powiatach: łódzkim wschodnim i sieradzkim; województwa małopolskiego, w powiatach: miechowskim i oświęcimskim; województwa pomorskiego, w powiatach: bytowskim i mieście Słupsk; województwa wielkopolskiego, w powiatach: kolskim, ostrowskim i tureckim. Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego klasyfikuje gatunek jako nie należący do awifauny krajowej, zaliczany do kategorii E (gatunki pochodzące z niewoli, a także zawleczone lub introdukowane, które nie utworzyły samodzielnie utrzymujących się populacji; pojaw nienaturalny). Ibis czczony nie rozmnaża się w Polsce.

7) dynamika gatunku

kategoria: brak danych

stopień pewności: duży

opis: –

8) siedliska, które zasiedla gatunek w kolonizowanych miejscach

W Polsce gatunek nie występuje w stanie dzikim. Populacje ibisa czczonego powstałe w wyniku introdukcji w Europie preferują bardzo podobne siedliska do zajmowanych w obszarach naturalnego występowania, tj. wybrzeża morskie oraz sąsiadujące z nimi jeziora, obszary podmokłe i bagienne oraz ujścia rzek. Gatunek zasiedla także obszary zieleni miejskiej. Podobnie jak w Afryce, ibisy czczone występujące w Europie wykorzystują jako żerowiska pola uprawne, łąki i inne użytki zielone oraz wysypiska śmieci. Ibis czczony wykazuje bardzo dużą plastyczność i zdolność adaptacji do różnych warunków siedliskowych.

9) stopień inwazyjności (negatywny wpływ)

wynik oceny: 0,42

kategoria: mało inwazyjny gatunek obcy

10) wpływ przewidywanych zmian klimatu na inwazyjność gatunku

wynik oceny: 0,69

kategoria: umiarkowanie wzrośnie

opis:

Ibis czczony wykazuje dużą zdolność adaptacji do różnorodnych warunków klimatycznych i siedliskowych, wydaje się jednak, że czynnik ograniczający ekspansję gatunku na terenie Polski może stanowić występowanie mroźnych i śnieżnych zim z zalegającą długookresowo pokrywą śnieżną. Zmiany klimatu (ocieplenie) mogą zmniejszyć ograniczający efekt tego czynnika i przyspieszyć proces zadomowienia się gatunku, głównie dzięki korzystniejszym warunkom do przezimowania (w tym większej dostępności pokarmu naturalnego). To z kolei może spowodować szybszy rozwój populacji i wyższe tempo dyspersji. Jeżeli na skutek zmian klimatu gatunek rozprzestrzeni się, to wzrośnie również jego negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze, hodowle zwierząt, ludzi i infrastrukturę.

3. Oddziaływanie gatunku obcego

1) wpływ na środowisko przyrodnicze

wynik oceny: 0,42

kategoria: średni

opis:

Ibis czczony jest gatunkiem wszystkożernym, żywi się przeważnie bezkręgowcami (owady, skorupiaki, mięczaki, pierścienice), ale także kręgowcami (ryby, płazy, gady, jaja i pisklęta ptaków, małe ssaki). Żeruje często w dużych stadach. Wpływ na środowisko przyrodnicze przejawia się głównie poprzez jego drapieżnictwo na gatunkach ptaków wodno-błotnych, siewkowych i morskich oraz poprzez konkurencję o miejsca gniazdowe z czaplowatymi. W Polsce za szczególnie narażone na drapieżnictwo ibisów czczonych należałoby uznać rzadkie, kolonijnie gniazdujące rybitwy, w szczególności rybitwę czubatą *Thalasseus sandvicensis*. Należy założyć także możliwość konkurencji o miejsca gniazdowe z gatunkami o podobnych wymaganiach siedliskowych, np. ze ślepowronem. Potencjalny wpływ na środowisko przyrodnicze jest związany z ryzykiem przenoszenia groźnych patogenów, których ibisy czczone są nosicielami, w tym wirusa ptasiej grypy A H5N8, bakterii *Chlamydia* spp., *Salmonella* spp. i *Pasteurella multocida*, które mogą powodować śmierć lub poważne choroby dzikich zwierząt, głównie ptaków. Potencjalnie, duże populacje gatunku mogą przyczynić się do zmian ilościowych i jakościowych w faunie bezkręgowców, a poprzez drapieżnictwo, konkurencję o miejsca gniazdowe i zubożanie bazy pokarmowej innych gatunków (głównie ptaków), do zmniejszenia liczebności ich populacji, co może zaburzać zależności międzygatunkowe na poziomie ekosystemu. Przy dużych zagęszczeniach ibisów może dochodzić także do niszczenia roślinności wokół kolonii lęgowych, noclegowisk i miejsc żerowania.

2) siedliska przyrodnicze, dla których stanowi zagrożenie (nie dotyczy gatunków zwierząt)

–

3) gatunki, dla których stanowi zagrożenie

Potencjalny wpływ ibisa czczonego na rodzimą faunę mógłby dotyczyć przede wszystkim rybitw, siewkowców, kaczek, perkozów i czapli, w tym m. in. następujących gatunków szczególnej troski:

- rybitwa czubata (*Thalasseus sandvicensis*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą,
- rybitwa białowąsa (*Chlidonias hybrida*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą,
- rybitwa czarna (*Chlidonias niger*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą,
- rybitwa rzeczna (*Sterna hirundo*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą,
- szczudłak (*Himantopus himantopus*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą,
- czajka (*Vanellus vanellus*) – gatunek bliski zagrożenia NT, objęty ochroną ścisłą,
- kulik wielki (*Numenius arquata*) – gatunek bliski zagrożenia NT, objęty ochroną ścisłą,
- rycyk (*Limosa limosa*) – gatunek bliski zagrożenia NT, objęty ochroną ścisłą,
- ostrygojad (*Haematopus ostralegus*) – gatunek bliski zagrożenia NT, objęty ochroną ścisłą,
- sieweczka obrożna (*Charadrius hiaticula*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą,
- ślepowron (*Nycticorax nycticorax*) – gatunek najmniejszej troski LC, objęty ochroną ścisłą.

4) wpływ na gospodarkę

wynik oceny: 0,33

kategoria: mały

opis:

Potencjalny wpływ na hodowle zwierząt jest związany z ryzykiem przenoszenia groźnych patogenów, które wykryto u gatunku, w tym wirusa ptasiej grypy A H5N8, bakterii *Chlamydia* spp., *Salmonella* spp. i *Pasteurella multocida*, które mogą powodować śmiertelność lub poważne zachorowania zwierząt hodowlanych. W otoczeniu dużych kolonii lęgowych i noclegowisk należy liczyć się z zanieczyszczeniem odchodami ulic, chodników, budynków i innej infrastruktury technicznej oraz niszczeniem zadrzewień, także w rejonach atrakcyjnych turystycznie. Wydaje się jednak, że wpływ ten jedynie lokalnie może być uciążliwy. W naturalnym obszarze występowania (np. w Kenii) notowane są kolizje ibisów czczonych z samolotami, ponieważ ptaki te chętnie żerują na trawiastych, koszonych lotniskach. W warunkach Polski prawdopodobieństwo wystąpienia tego typu zdarzeń wydaje się być niewielkie.

5) wpływ na zdrowie człowieka

wynik oceny: 0,25

kategoria: mały

opis:

Potencjalny wpływ na zdrowie ludzi jest związany z ryzykiem przenoszenia groźnych patogenów, które wykryto u gatunku, w tym wirusa ptasiej grypy A H5N8 – potencjalnie stanowiącego śmiertelne zagrożenie dla ludzi

oraz bakterii *Chlamydia* spp. i *Salmonella* spp. – mogących wywoływać u człowieka poważne choroby (chlamydioza, salmonelloza, dur brzuszny), choć zwykle w pełni uleczalne. Ibis czczony mogą potencjalnie stwarzać zagrożenie przenoszeniem chorób i pasożytów ze względu na ich częste żerowanie w dużych grupach, różnorodność odwiedzanych miejsc, w tym sprzyjających rozwojowi i transmisji pasożytów i patogenów (wysypiska i kosze na śmieci, oczyszczalnie ścieków, silosy, gnojowiska), żerowanie na terenie zagród, gospodarstw rolnych, pastwisk i ferm drobiu o wolnym wybiegu. Jednak zarażanie człowieka jakimikolwiek chorobami i pasożytami przenoszonymi przez ibisy czczone nie zostało dotąd wykazane, dodatkowo częstość i intensywność wykrytych infekcji jest u gatunku niska. Nie ma więc dowodów, aby gatunek wprowadzał większe ryzyko pod tym względem, niż gatunki rodzime.

6) wpływ na usługi ekosystemowe

wynik oceny: 0,33

kategoria: umiarkowanie negatywny

opis:

Ibis czczony może negatywnie oddziaływać na regulację groźnych chorób zwierząt i człowieka oraz oddziaływać negatywnie na regulację zanieczyszczeń, poprzez zanieczyszczanie gleby i wody odchodami w obszarach dużych koncentracji. Notowany w diecie ibisa czczonego udział nasion i owoców może potencjalnie skutkować stratami w uprawach roślin. Przenoszone przez ten gatunek patogeny mogą przyczynić się do strat w hodowlach zwierząt, jednak częstość i intensywność infekcji wykrytych dotąd u ibisa czczonego była niska. Hodowla tego gatunku w ogrodach zoologicznych i innych kolekcjach może spełniać funkcje estetyczne i edukacyjne. Po wprowadzeniu do środowiska naturalnego gatunek może stanowić atrakcję dla obserwatorów ptaków i szerszej społeczności.

4. Dotychczasowe działania służące eliminacji, kontroli lub izolacji analizowanego gatunku

W krajach Europy Zachodniej przeprowadzono redukcję liczebności ibisa czczonego w introdukowanych populacjach, której celem było całkowite wyeliminowanie gatunku w środowisku naturalnym. Redukcja liczebności gatunku odbywała się między innymi poprzez odstrzał osobników dorosłych poza terenami kolonii lęgowych oraz sterylizację jaj w istniejących koloniach poprzez ich nakłuwanie (inną zalecaną metodą sterylizacji jest pokrywanie jaj olejem, który uniemożliwia wymianę gazową i prowadzi do obumierania embrionów). Podjęte działania w sposób bardzo istotny ograniczyły liczebność ibisów czczonych na terenach gdzie były realizowane. W celu zapewnienia trwałego efektu polegającego na wyeliminowaniu gatunku w środowisku naturalnym działania powinny być realizowane w całym europejskim zasięgu gatunku. Formą kontroli jest ujęcie tego gatunku w przepisach prawnych – w rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) 2016/1141 z dnia 13 lipca 2016 r. przyjmującym wykaz inwazyjnych gatunków obcych uznanych za stwarzające zagrożenie dla Unii zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. W związku z tym obowiązują w stosunku do tego gatunku zakazy, m. in. wprowadzania na terytorium Unii Europejskiej, przetrzymywania, hodowli, wprowadzania do obrotu. Póki co, brak jest informacji na temat wpływu ww. przepisów na hodowlę i obrót ibisem czczonym.

5. Ocena sposobu postępowania z gatunkiem

kategoria: **S2** – gatunek średniego ryzyka, występujący w środowisku przyrodniczym, populacja/e izolowana/e (lista ostrzegawcza)

6. Źródła danych

Opublikowane wyniki badań

Clergeau P, Yésou P. 2006. Behavioural flexibility and numerous potential sources of introduction for the sacred ibis: causes of concern in western Europe? *Biological Invasions* 8: 1381-1388

Marion L. 2013. Is the Sacred ibis a real threat to biodiversity? Long-term study of its diet in non-native areas compared to native areas. *Comptes rendus biologiques* 336: 207-220

Robert H, Lafontaine R-M, Delsinne T, Beudels-Jamar RC. 2013. Risk analysis of the Sacred Ibis *Threskiornis aethiopicus* (Latham 1790). – Risk analysis report of non-native organisms in Belgium from the Royal Belgian Institute of Natural Sciences for the Federal Public Service Health, Food chain safety and Environment, 35

Smits RR, van Horssen P, van der Winden J. 2010. A risk analysis of the sacred ibis in The Netherlands including biology and management options of this invasive species. Bureau Waardenburg bv. Commissioned by: Invasive Alien Species Team, Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality

Wright L. 2011. GB Non-native Organism Risk Assessment for *Threskiornis aethiopicus*. (www.nonnativespecies.org)

Dane pochodzące z baz danych

CABI. 2018. *Threskiornis aethiopicus* [original text by P. Clergeau]. W: Invasive Species Compendium. Wallingford, UK: CAB International. (www.cabi.org/isc) Data dostępu: 2018-01-26

Inne

KF. 2018. Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Aneks: gatunki stwierdzone w Polsce do 01.01.2017, lecz nie zaliczone do awifauny krajowej. (http://komisjafaunistyczna.pl/?page_id=44) Data dostępu: 2018-01-26

Autorzy karty:

Wojciech Bielański*¹, Grzegorz Cierlik*², Wojciech Solarz¹

* ekspert spoza zespołu wykonawców

¹Zakład Ochrony Ekosystemów, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków

²Centrum Natura 2000, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków

Data opracowania: marzec 2018